

Exegetiska dagen i Uppsala bjöd på rykande färska, svenska Dödahavsruilar

NATALIE LANTZ

Uppsala Universitet

natalie.lantz@teol.uu.se

Exegetiska dagen år 2017 gick av stapeln i Uppsala den 2 oktober. Årets tema var översättning som tolkning. Dagen inleddes av Mikael Winnings exposé över bibeltolkning och översättning genom tiderna, varpå Jan Joosten talade om Septuaginta i skärningspunkten mellan biblisk teologi och hellenistisk kultur. Eveline van Staalduine presenterade Joel 2:12–14 i targumer och i dess latinska 1500-tals översättningar. Efter en fullspäckad förmiddag var det dags för undertecknad att samtala med Cecilia Wassén och Bo Isaksson om den nya översättningen av Dödahavsruilarna.¹ Många studenter, doktorander, forskare, professorer och nyfikna samlades i Ihresalen för att köpa ett exemplar av den färska utgåvan med sitt glödande, chamsinfärgade omslag. Översättningen har tillkommit tack vare många av Sveriges mest namnkunniga bibelforskare, religionsvetare och lingvister, varav många fanns närvarande i Ihresalen under panelsamtalet.

Natalie Lantz (NL): ”Vilka är Dödahavsruilarnas tre kategorier av litteratur? Och vilka är de viktigaste insikterna som fynden genererat?”

Cecilia Wassén (CW): ”Vi har att göra med ett jättebibliotek på ungefär 900 manuskript. Materialet brukar indelas i tre olika grupper: dels bibliska texter från den Hebreiska bibeln där alla böckerna finns representerade, antingen i längre ruilar, som Jesaja, eller i små fragment, som Esra-Nehemja. Alla bibelböcker förutom Esters bok återfinns i Qumranfyndet. Fyndet innebar en revolution för bibelforskningen. Innan dess

¹ Mikael Winnings, *Dödahavsruilarna – i svensk översättning* (Uppsala: Bibelakademiförlaget, 2017).

var de äldsta bibelmanuskripten medeltida, alltså runt 1000 år yngre. En förvånande sak med fyndet var att det vittnar om olika texttraditioner, det hade man inte riktigt förväntat sig. Man hade trott att texterna skulle representera en tradition. Den andra gruppen texter utgörs av populär religiös litteratur som aldrig kom med i någon kanon. Vi kallar den gruppen för pseudepigrapher och apokryfer. Dessa kände vi till innan Qumranfynden, men i översättningar till till exempel syriska, koptiska, grekiska och etiopiska. Nu hittade man flera av de här texterna på hebreiska eller arameiska, till exempel arameiska fragment av Henoksboken. Den tredje gruppen består av sektens egna texter och det är främst de som vi har översatt. Denna grupp präglas av en väldig variation av texter. Det finns till exempel regeltexter, som handlar om hur man skulle leva det dagliga livet, bibeltolkningar, lagtolkningar, psalmer och hymner. Det är anmärkningsvärt att all litteratur är av religiös karaktär.”

NL: ”Kan ni berätta om den brokiga tillkomsthistorien av översättningen och synergieffekterna mellan Nordic Network in Qumran Studies och Qumranseminariet?”

Bo Isaksson (BI): ”Qumranseminariet kom till mot bakgrund av den akademiska skandalen som innebar att utgivningen av Qumrantexter låg i stå under nästan fyrtio år. Till slut ingrep israeliska staten och tog ifrån det katolska forskarteamet ensamrätten till studiet av de här texterna. Istället blev det en judisk, israelisk forskare som fick huvudansvaret för utgivningen, Emanuel Tov. Från 1990-talet började det komma publikationer i serien *Discoveries in the Judaean Desert*. Plötsligt fanns nu publicerade texter från framförallt grotta 4, och detta resulterade i att flera hebraistiskt inriktade forskare i Sverige ville börja utforska de här texterna. Vi ville helt enkelt ha förstahandskännedom och inte vara beroende av översättningar. Vi ville sitta med handskrifterna och fotografierna – och detta började bli möjligt. Qumranseminariet hade sitt första konstituerande sammanträde den 26 mars 1996, en tisdag, minns jag. Den dagen markerar ett litet stycke svensk vetenskapshistoria. Qumranseminariet ägde rum varannan eller var tredje vecka och var ett samarbete mellan exegeter och filologer. Seminariet fortgick i 11 år. Så småningom blev vi varse om att det fanns en bibelvetenskaplig grupp som ägnade sig åt Qumranforskning och som ville skriva en bok om Qumran – en introduktion på svenska. Så inleddes samarbetet mellan Qumranseminariet och Nordic Network in Qumran Studies.”

Cecilia Wassén uppmanar alla som översatt en del av Dödahavsrollarna att ställa sig upp. Översättarna reser sig, lite förläget, och strax fylls Iherusalem av rungande applåder. Wassén fortsätter:

CW: "Nordic Network in Qumran Studies bildades 2003, på initiativ av norska forskare. Samarbetet innebar att Qumranforskare från Sverige, Norge, Danmark och Finland träffades på en årlig konferens under 5 år. Det var under en sådan sammankomst som idén om en nordisk introduktionsbok till Dödahavsrollarna och Qumran kläcktes. Vi var 17 författare som skrev olika avsnitt till introduktionsboken, sen översattes allt till de fyra nordiska språken."²

NL: "Så tillbaka till översättningen. Jag undrar om innehållet i boken: hur har ni valt texterna?"

BI: "Vi ville spegla de olika genrerna som fanns i Qumranskrifterna, men vi behövde också göra en rimlig avgränsning. Vi översatte förstas inte bibeltexter. Redan kända och väl översatta apokryfer och pseudepigrapher fick också vara. De finns representerade som tillägg till Gamla testamentet, publicerade av Bibelkommissionen. Vi koncentrerade oss istället på sektspecifika texter, alltså Qumransamfundets egen textproduktion. Vi ville ha de centrala texterna som speglar genrerna. Vi valde bort texter av så fragmentarisk karaktär att man knappt kan få ihop en läsbar mening. Vi ville också i möjligaste mån ansluta till Bibel 2000 eftersom det är ett modernt översättningsarbete, väl spritt i hela Sverige. Vår ambition var att en svensk läsare skulle kunna läsa båda översättningarna som pendanger och känna igen sig."

NL: "I den föreliggande utgåvan finns tre texter av Josefus, Filon och Plinius den äldre som inte ingår i Qumranfynden. Varför ville ni ha med de texterna?"

CW: "De tre texterna beskriver esseerna. Idag råder ingen konsensus om att det verkligen var esseer som bodde i Qumran. Själva kallar sig gruppen för *yahad* (gemenskap) eller *edah* (församling), de använder inte termen "esseerna" om sig själva. Det Josefus, Filon och Plinius den äldre skriver om esseerna stämmer dock väl överens med innehållet i Dödahavs-

² Cecilia Wassén, red, *Dödahavsrollarna: Innehåll, bakgrund och betydelse* (Stockholm: Atlantis, 2011), reds. anm.

rullarna. Läsarna får nu möjlighet att läsa historieskrivarnas texter och dra egna slutsatser om huruvida det var esseer som skrev och, eller förvaldade texterna.”

NL: ”Vilka översättningsprinciper har varit vägledande i arbetet? Och vilka aspekter av de antika texterna var mest utmanande att överföra till målspråket?”

BI: ”Vi visste ju att de här texterna låg tidsmässigt närmare Nya testamentet än den Hebreiska bibeln. Men givetvis också närmare den judiska rabbiniska litteraturen. Vi vägledades av ambitionen att våra översättningar skulle vara skrivna på en så ledig svenska som möjligt. De största problemen uppstod när vi tolkade texter ur Hebreiska bibeln som inte överensstämde med Bibelkommissionens översättning i ett textcitat.”

NL: ”Hur vill ni beskriva karaktären av sektens egna texter? Vad slås ni av speciellt?”

CW: ”Materialet uppvisar en rik blandning av genrer, men en aspekt går igenom som en röd tråd, nämligen tanken om att man lever i sluttiden. Man hyser ett starkt apokalyptiskt hopp. Oftast uttrycks detta i en dualistisk världsbild där mänskligheten delas in i mörkret och ljusets barn, och i 'vi' och 'dem', där 'vi' alltid är den rättfärdiga gruppen, den som kommer att räddas i sluttiden. Man tänker sig att Gud kommer att ingripa väldigt snart i historien och att samtiden i många avseenden är en ond tidsålder, eftersom den onda makten har övertagit i sluttiden. Denna onda makt kommer att förgöras och de orättfärdiga kommer att förintas eller straffas och de goda kommer att belönas. Tankesättet har med sektens lagtolkning att göra: bara de själva har den rätta lagtolkningen, bara de har inspirerats av anden. Det apokalyptiska hoppet är spännande därför att det finns olika bilder om vad som egentligen kommer att hända i slutet, förutom att det kommer att gå bra för de rättfärdiga och illa för de onda. Krigsrullen ser fram emot ett fyrtioårigt krig, där änglarna strider lika mycket som människorna gör. Vi har olika framtidsvisioner om hur Gud kommer att förinta de onda. Det finns en text om Melkisedek, som utför domen i Guds ställe (11Q13, Melkisedek). I 1QSa, Meninghetsregeln ser man fram emot en bankett där en eller två messiasgestalter står som värdar. Till den dualistiska världsbilden hör ett språkbruk som utmålar den egna gruppen såsom perfekt, men i bön är man däremot väldigt ödmjuk.”

Cecilia Wassén läser ett stycke ur Tackpalmerna (spalt 8) som ett exempel på den ödmjuka, nästan självutplånande grundhållningen i bönerna. Ett utdrag lyder:

Ingen mer än du är rättfärdig, jag vet det, därför bönfaller jag dig med den ande du har givit [mig] att alltid visa mig godhet och rena mig med din heliga ande, så att du, genom den stora godhet som du visat mig låter mig komma din vilja nära [...]³

NL: "Vilken roll önskar ni för den svenska översättningen, både hos akademiska och religiösa läsekretsar, samt hos den breda allmänheten? Vad har Dödahavsrollarna för relevans för svenska läsare 2017?"

CW: "Jag hoppas att översättningen kommer att väcka nyfikenhet för den här perioden: det finns många djupa tankar och religiösa föreställningar man kan relatera till än idag. Jag hoppas också att folk tycker att det är en spännande period av den judiska historien, för vilken termen 'complex Judaism' kanske passar bättre än 'common Judaism' som beskrivning på den heterogena judendomen under denna tid."

BI: "Vi vet ju att den här tiden väcker ett stort intresse, det ser vi på genomslaget av romaner som *Da Vinci-koden*. Det är en tid då judendomen formas, det är också en tid för den första kristna kyrkans framväxt, först som en judisk rörelse, så småningom som en internationell, global rörelse. Den tid då detta skedde har tidigare förblivit nästan utan originalkällor, och nu plötsligt har vi originalhandskrifter tack vare Dödahavsrollarna."

Dödahavsrollarna i svensk översättning har emottagits med stor nyfikenhet i press och kultursammanhang under hösten: DN:s Maria Schottenius spred nyheten om översättningen i positiva ordalag, och ett samtal om Dödahavsrollarna på Judiska församlingen i Stockholm slog publikrekord. Uppslutningen på Exegetiska dagen vittnar om de lyckosamma synergieffekter som uppstår då exegeter, religionsvetare och filologer råkar i samtal över antika handskrifter.

³ Se Winninge, *Dödahavsrollarna*, 189.